

KÖNYVISMERTETÉS.

Dézi Lajos. Magyar történeti tárgyú szépirodalom. (A magyar történettudomány kézikönyve I. k. 4/b. füzet). Budapest, 1927. N. 8-r. 162. l.

Nehéz feladat elé állította a történettudományi kézikönyvek szerkesztője Dézi Lajost, mikor a nagy mű számára a magyar történeti szépirodalom rövid áttekintését kívánta tőle. A mű két és fél ívre volt eredetileg tervezve s jelen alakjában tíz ív lett belőle. Nem csoda, hiszen a magyar irodalom első sorban történeti irodalom; a történeti folytonosság tudata jellemző vonása nemzetünk lelkének; a majd mindig mostoha viszonyok egyre arra készíteték, hogy multjából merítsen erőt jövőjére nézve. A magyar történeti irodalmat áttekinteni fölér majdnem egész irodalmunk áttekintésével. A mellett Dézi még oly művekről is megemlékezik, melyek a maguk korában nem voltak történeti művek, de a közhangulatot fejezték ki és így előbb-utóbb azzá váltak, mint Eötvös *Falu jegyzője* vagy Tompa szabadságharc utáni allegóriái. Felvette a hazai latin irodalmat is, habár nem teljesen, s aki ebből a szempontból tekinti e részt, hiányokat bőven fedezhet fel benne. De szerintünk mindkét eljárásában igaza volt. Csak jelentéktelen műveket mellőz s ilyeneknek itéli a Kisfaludy Sándor *Regéi* nyomán támadt jobbra selejtes termékeket tartalmazó irodalmat, valamint a XIX. század elején divatos fordított, átdolgozott regényeket.

Hogy a kis téren a nagy feladattal megbirkózzék, a Grundrissek módszerét és rövid, tömött előadását választotta. Nem csinált korbeosztást, hanem az egyes műveket vagy művek csoportját vette alapul. Mindig vázolja a mű tartalmát, adja forrását s a róla szóló irodalmat. Ebben első pont: hol maradt reánk a mű? melyik az első kiadása? melyek többi, főleg kiválóbb kiadásai? Az esztétikai méltatás háttérbe szorul, csak alkalmilag utal reá egy-egy vonással. E berendezés ellen nem igen lehet kifogásunk; mi inkább a Tartalomjegyzék fogyatékoságát s az Index teljes hiányát panaszoljuk. Igaz, hogy a teljes kézikönyvhöz annak idején lesz majd egy egyetemes tárgymutató s ez a Dézi művét is tartalmazni fogja, mégis, már itt is az index úgyszólván nélkülözhetetlen a kutatóra. Elvégre az egész művet nem is mindenki fogja megszerezni. A Tartalomjegyzéket áttekintve első benyomásom az volt, hogy a mű csak Herczeg Ferencig megy, mert ez az utolsó fejezet címe. De a Herczeg utáni történeti regényirodalmat is megtaláljuk egy előbbi fejezetben, melynek címe *Mikszáth, Gárdonyi és az újabb magyar regény*; ebben Surányi *Nápolyi asszonya*, sőt Mórincz *A nagy fejedelem* c. regénye is megvan. Épígy a Tartalomjegyzék nyomán úgy látszik, mintha a történeti líra nem talált volna a könyvben helyet; legalább is Bercsenyi, Kazinczy, Kölcsey egészen hiá nyzanak. Pedig ezek is fel vannak véve, de ki hinné? Bercsenyi a *Kisfaludy Sándor* c. fejezetben (84. l.), Kazinczy és Kölcsey pedig a *Kisfaludy Károly és az Aurora költői* címűben (90. l.). Minderre csak akkor jövünk rá, ha az egész művet elolvastuk, s ki tudja, fogunk-e még emlékezni, ha újra szükségünk lesz reá?

Az anyag teljessége és feldolgozása tekintetében csak elismeréssel adózhatunk Dézsi szakértelmének, nagy szorgalmának és lelkiismeretességének. Hiszen ő maga mint kutató is kitűnt a felvett anyag számos részében, hogy csak a XVI. század költészetét, Balassát, Rimayt, Jósikát, Jókait említsük. Ezek ennek a könyvnek is elsőrangú fejezetei. Sok mű szerepel itt először, így pld. II. Rákóczi György kiadatlan eposza (23. l.), mely az ő viselt dolgait: a Lupuj vajda ellen indított havasalföldi harcot, lengyel hadjáratát és végül a Gyalu és Fenes közti mezőn bekövetkezett halálát mondja el. Ezt az eposzt Lukinich Imre fedezte fel. Dézsi Bocskairól is említ egy ily históriás éneket, amelyet Debreczeni János írt (22. l.). Különösen sok az újság *A pasquillusok* c. fejezetben, mely a nálunk oly virágzó politikai gúnyiratokról ad gazdag képet Mátyás korától fogva (Boroszló ostroma) Sárosy Gyula *Arany trombitájáig*, melynek egyrésze szintén ide sorozható.

Az *Irodalom* rovat az egyes művek kiadásainak és feldolgozásainak eddigelé leggazdagabb felsorolása. Csak címeket ad, de így is terjedelmessé lesz mindenik. Dézsi felhasználta itt az Apponyi-könyvtár kincseit is, melynek ő a legszakavatottabb ismerője. Egyszer-másszor így idéz a szövegben: «egy kiváló irodalomtörténetirő» (29. l.), «egy jeles irodalomtörténetirő» (32. l.) s az *Irodalom* rovatból aztán nekünk kellene megállapítani, ki hát az illető? Ezt az idéző módot szakembereknek szánt műben mi nem szívesen látjuk. Egyébként ebben az irodalom-rovatban lesz a dolog természeténél fogva némely hiány, sőt hiba is. Egy-kettőt böngészés közben mi is kijegyeztünk. Így *Zalán futásánál* a Hadúr kérdésével kapcsolatban meg kellene említeni Gragger *Hadúr* cikkét (EphK. 44:40.), mely Aranyosrákosi Székely Sándor tanulmányaira és törekvéseire is élénk világot vet. Ugyane rovatból hiányzik Horváth János jubiláris tanulmánya: *Vörösmarty* (Napkelet VI.). Anka János *Csaba királyfi él* c. regénye helytelenül került a történeti regények közé (141. l.). Ez a regény a proletárdiktatúra korában játszik s csak szimbolikusan utal címében a hunok harcára. Szász Károly Czobor Erzsikének nem a rózsáját, hanem az ibolyáját énekelte meg (148. l.). Tolnai Vilmos Arany Keveházáról szóló értekezése tévesen Tolnai Lajosnak van tulajdonítva (108. l.). A 108. l. irodalom-rovatában a Niebelunglied éktelenkedik.

A könyvcímek közlésében nem mindig követ a könyv helyes ortográfiát. Itt az elv csak az lehet, hogy vagy a szerző eredeti helyesírásával, vagy a mienkével írjuk át. Dézsinél *Wesseléni* Ferenc mellett *Szécsi* Mária fordul elő *Szétsi* helyett (36. l.), Gyöngyösi előszavában: *edgyögyűségével* (37. l.), különben modernül átírja a szöveget.

Dézsi műve méltán sorakozik a Történettudomány kézikönyvének eddigi jeles darabjaihoz és komoly nyeresége irodalomtörténetírásunknak is,

ZLINSZKY ALADÁR.

Irodalomtörténeti tárgyú doktori értekezések a Pázmány Péter tudományegyetemen.

Örömmel látjuk, hogy hosszú szünet után megint megjelennek a doktori értekezések szerény köntösű füzetei, úgy mint azelőtt, amikor a szakfolyóiratok kritikai rovatai szíves jóindulattal foglalkoztak a tudósfiókok

dolgozataival. Voltak köztük értékesek, eredeti gondolkodásra vallók, melyek, ha csak egy lépéssel is, előre vitték az illető tudományt, voltak köztük hasznosak, inkább szorgalmas munka, mint figyelemreméltóbb tehetség alkotásai, s voltak egészen gyenge, naiv munkák, melyeknek szerzői a »rite« lelett doktorátus után nem igen vették többé kezükbe tudósi tollukat.

Az elmúlt 1926—27. tanév disszertációi között nyolc a magyar irodalomtörténeti vagy az irodalomtörténettel kapcsolatos tárgyú dolgozat, melyekről folyóiratunknak röviden meg kell emlékeznie. Előre bocsátjuk, hogy a főntebbi harmadik kategóriába egy sem tartozik közülük.

Antal László *Péterfy Jenő*ről szóló tanulmányának (Pécs, 1927, 64 l.) sokat árt kissé nagyképtien tudományoskodó, modernkedő, nehézkes és sokszor homályos stílusa. Mindjárt bevezetésében ilyeneket olvasunk: »Hogy a két ellentétes, s jelen esetünkben egyformán erős joggalappal jelentkező érdek a kölcsönös megrövidülés veszélye nélkül érvényesüljön, kibékítő, összeegyeztető eljárással fogunk élni. . . . Ezen, a kétféle iránnyal szemben előzékeny módszerünk mellett fölkeressük vizsgálódásunkban Péterfy stílusát is, rendkívüli érzelmei és kivételes művészi egyénisége megnyilvánulásának kizárólagos és kompromisszummentes alkalmát.« Nem szeretjük, ha fiatal íróink tudományos mondanivalóikat ilyen stílusba burkolják, mintha csak arra törekednének, hogy minél kevesebben értsék meg őket. A tudománynak mégis csak az a célja, hogy igazságokat állapítson meg s a legvilágosabb és legszabatosabb formában közölje őket.

Péterfyről eddig Rédey Tivadar írta a legterjedelmesebb tanulmányt (1909), melyben a kiváló esztétikusnak minden dolgozatára kiterjeszkedett (tudjuk, hogy összegyűjtött munkáiból nagyon sok hiányzik) és szerető elmélyedéssel, finom elemzéssel, sokféle szempontból írt róluk, úgyhogy P. sokoldalú egyénisége ebből a dolgozathból domborodik ki a legteljesebben. Antal csak essay-ivel foglalkozik részletesebben, de figyelemreméltó megjegyzései ellenére sem tud róluk tiszta képet adni. Értékesebbek összefoglaló fejezetei, melyekkel — úgy látszik — Rédey részletező tanulmányát akarta kiegészíteni. Ezekben P. módszerével, gondolkozásával, művészet szemléletével, továbbá P.-nek mint esztétikusnak, szellemtörténésznek, psychologusnak és stilisztának egyéni sajátágaival foglalkozik. Terünk nem engedi meg, hogy a részletekre kiterjeszkedjünk, csak annyit állapíthatunk meg nagy örömmel, hogy itt a szerző több új értékes megfigyelést ad, melyek filozófiai iskolázottságra, eredeti gondolkodásra s tárgyának elmélyedő tanulmányozására vallanak. Ha stílusa idővel megtisztul fiatalos modorosságaitól, értékes munkákat várhatunk tőle.

Waisbecker Ede *Pázmándi Horvát Endre szépirodalmi munkássága* c. értekezése a Symposion könyvek sorozatában jelent meg (Pécs, 1927, 143 l.) s P. H. E. életének és szépirodalmi munkáinak legelső összefoglaló áttekintése. A szerző említi, hogy az életrajzot kibővíthette volna s tárgyalhatta volna H. E. szónoki beszédeit s tudományos prózai dolgozatait is, de mi azt hisszük, hogy az életrajz ebben a terjedelmében is elegendő, a prózai dolgozatok pedig nem olyan értékesek és jelentősek, hogy részletes ismertetésükre szükség volna. A kis monografia mindenesetre művészebb lenne, ha a szerző korrajzi háttérrel fest alakjának, e nélkül száraz lett. Szerkezetében

akad pongyolaság, egyenetlenség, stílusában is, de mindez nem csökkenti a dolgozatnak azt az érdemét, hogy kellő mértéktartással és helyesen ítélte meg Horvát Endrét és elég találó képet festett erről a nem nagyon rokon-szenves emberről és közepes tehetségű költőről. Gondosan áttanulmányozta az egész előző irodalmat, ismertette eddig nem méltatott, sőt ismeretlen verses műveit, általában sok új vonással egészítette ki H. E. eddig ismert irodalmi arcképet.

Waldman Ernő *Madách Mózes-e* c. kis értekezésében (Budapest, 1927. 37 l.) a költőnek ezt a kevéssé ismert és méltatott drámáját választja vizsgálódása tárgyául. Madách, mint a függelékben közölt leveléből is kitűnik, értékesnek tartotta s 1862-ben pályázott vele az Akadémia Karácsonyi-díjára, A jutalmat nem nyerte el, s kézirata csak tizennyolc év múlva jelent meg. Waldman az eddigi Madách-kutatóknál részletesebben foglalkozik a művel. Pontos megállapítja, hogy mit vett Madách a bibliából s összeállítja az analog helyeket egyéb munkáiból (ez a dolgozat leghasznosabb része), hosszasan fejtegeti, hogy Madách Mózes nem tragikus hős, s hogy a mű nem igazi dráma, hanem drámai költemény. Ezt eddig is jól tudtuk, tehát erre a bőbeszédű indoklásra nem volt szükség. Végül részletesen elemzi Mózes s a többi alak jellemét. Nem szól a költemény érdekes politikai vonatkozásairól, általában több szempontot mellőz, amit az ilyen teljességre törekvő monografiában hiánynak érzünk. Méltató észrevételei szét vannak szórva tárgyalása folyamán, úgyhogy végső, szintén nem új megállapítása: «mint könyvdráma, olvasva mindenkor hatni fog, mert gazdagon ömlik el rajta Madách szelleme», nem hat az olvasóra igazán meggyőző erővel.

Fejős Imre *Modern magyar romantikus költők* címen (Szekszárd, 1927, 64 l.) Vajda Jánosról, Dömötör Jánosról, Reviczky Gyuláról, Komjáthy Jenőről, Ábrányi Emilről, Bartók Lajosról és Endrődi Sándorról ír külön kis méltatásokat. A külön szót erősen hangsúlyozzuk, mert nem kerekedik belőlük egységes kép az újabb magyar romantikus költészetről, ami a szerzőnek, mint a bevezetésből látjuk, célja volt. Ha ez csak részben sikerül is neki, értékesebb lett volna a dolgozata. Így mozaikszerű az egész, bár az egyes költők méltatása elég sikerült, az egyes arképek megrajzolásában van bizonyos művészet, s a szerző az eddigi irodalom felhasználása mellett eredetiségre is törekszik. Különböen csinosa van írva s így olvasmányának kellemes.

Rössler Mária Irén *Magyar domonkosrendi példák és legendák* c. értekezésében (Kassa, 1927. 62 l.) Ferrari Zsigmondnak a magyar domonkosrend történetét tárgyaló nagy latin munkájából (1637) összeállítja és ismerteti a többé-kevésbé magyar vonatkozású legendákat és példákat. Bevezetésül röviden szól Ferrari művéről, gyakrabban idézett forrásairól s a Domonkosrendről, aztán közli magyar fordításban vagy kivonatolásban a Domonkosrendi provincia alapításához, a tatárjáráshoz s a Simulu (?) nevű magyarországi helyhez fűződő csodás történeteket s végül néhány híres Domonkosrendi szerzetes legendáját, pl. a Csák-nemzettségéből származó Boldog Csáky Mórét. Az egyes történeteket ellátja a szükséges magyarázatokkal, helyenkint összeveti a magyar Domonkos-legenda szövegével és mindenütt rámutat az illető kis csodás elbeszélés költői szépségeire is. Szerző fáradtságos és hasznos munkájával érdekes adalékokat szolgáltatott a középkori magyar irodalom kutatóinak.

Viczián Mária *Nestroy János hazánkban* (Budapest, 1927, 64 l.) c. dolgozata szintén szorgalomra vall. Amit Nestroy életéről, vígjátékairól, komikumáról s színjászó tehetségéről ír, kissé elnagyolt, szétfolyó és újat nem igen tartalmaz. Dolgozatának értékes része az, amelyben a rendelkezésére álló források, főként egykorú hírlapok, színházi zsebkönyvek és színlapok alapján összeállítja a N. magyarországi szerepléseire, valamint darabjainak magyarországi német és magyar előadásaira vonatkozó adatokat, melyeket a végén jejezékbe is foglal. Hatásáról a magyar drámairodalomra már keveset tud mondani, de hiszen ez nem is volt nagy és jelentős. A dolgozat tulajdonképpen száraz adatgyűjtemény, de színészet- és drámatörténeti szempontból hasznos munka.

Ugyanilyen adatgyűjtemény Vasshegyi Margitnak *A magyar Molière-fordításokról* szóló munkája (Budapest, 1926. 91 l.), mely áttekinti minden M.-fordításunkat az ismeretlen szerzőjű 1769.-itől a legújabbakig. Gondosan összeveti mindegyiket a francia eredetivel s megállapítja, hogy mennyire hűek, mennyire magyarosak és mennyire művésziek.

A Német Philologiai Dolgozatok 33. füzeteként jelent meg Bernfeld Magdolna értekezése *A németység Jókai Mór megvilágításában* (Budapest, 1927, 86 l.). Ez sem egyéb adatgyűjteménynél, csak nem olyan száraz, mint az előbbieket s olvasmányosnak is kellemes. Először összeszed minden adatot Jókai életrajzaiból, melyek a németséggel való érintkezésére és kapcsolataira vonatkoznak, megállapítja, hogy Jókai a németeket magyar szemmel «jóindulatú leereszkedéssel» nézi s vagy ismert német típusokat rajzol, vagy pedig egészen általános emberi típusokká halványítja német alakjait. Most azután sorra veszi azokat a regényeit és novelláit, melyekben az erdélyi és felvidéki szászokot, a svábokat, a pozsonyiakat, az osztrák-németeket, a nagy-németeket szerepelteti s elég bőbeszédűen ismerteti tartalmukat és alakjaikat. A dagályos befejezés szerint «sűrű köd, a bizalmatlanság kiellen sötétsége választotta el» a magyarságot a németiségtől, de jött Jókai, a legelső (!) író, aki megértéssel fordult a németiség felé s neki sikerült «lelki kontaktust» teremtenie a két nép közt. Ez a naiv és teljesen valótlan megállapítás bízvást elmaradhatott volna. A dolgozatnak kevés igazi tudományos értéke van, de a Jókai-kutatók számára hasznos összeállítás, akiket ez a nagyon speciális kérdés is érdekelhet.

Ez a nyolc doktori értekezés, mint láttuk, különféle értékű, de olyan egy sincs köztük, melynek az irodalomtörténet valami hasznát ne látná. Fiatal, kezdő kutatóktól ennél többet nem is várhatunk.

SZINNYEI FERENC.

Magyar Irodalmi Lexikon. Főris Miklós és Tóth András közreműködésével szerkesztette Ványi Ferenc. Átnézték Dézsi Lajos és Pintér Jenő. Budapest (1926), Studium. N 8-r. VI, 880 l.

A hatalmas kötet, amelynek szerkesztői előtt mintaképül a Krüger-féle, közkézen forgó német Literatur-Lexikon lebeghetett, nálunk újszerű vállalkozás, de már első megjelenésével is megközelítí külföldi példáit és mint a magyar irodalomtudománynak a maga nemében alapvető alkotása, méltó figyelemre és érdeklődésre tarthat számot. Szerkesztői komoly, lelkiismeretes

munkát végeztek: a kötet évtizedes kitartó és következetes fáradozás gyümölcse. A magyar irodalomtörténet anyagának egészét földolgozták és a kutatásnak úgyszólván a korrektúra idejéig megjelent minden eredményét fölhasználták. Dézsi Lajos eszméje, hogy a kötet az irodalomtudomány minden ágát felölelje, tervezetüket még alaposabbá tette. Dézsi kezdeményezésére bővült ki a lexikon a stilisztikai, retorikai, poétikai, esztétikai, színészeti és színésztörténeti cikkek halmazával, a bibliofília területével s az irodalmi műfajok genetikai fejlődésének rajzával. Az ő gondolata volt a külföldi irodalmak és áramlatok hatásának vázlatja és irodalmunk remekeinek tartalmi ismertetése. Így alakult ki mai terjedelmével és szerkezetével ez a mindenképpen tiszteletreméltó munka, amelynek már keretei is jelzik a vállalkozás alaposágát. Mindjárt hozzáteszem, hogy a kereteket megöltő tartalom is olyan teljes, hogy azt három író tollából első kiadásra alig is képzelhettük.

A kötet szelleméről a címlapon szereplő nevek már eleve is eléggé kezeskednek. Az irodalom őrizte nemzeti hagyományoknak, Toldy Ferenc adatgyűjtő, gondos módszerétől Gyulai Pál és Beöthy Zsolt irányáig, modern, hű tükrre a könyv; ezen belül pedig elfogulatlan igazságszeretet, tárgyilagosság jellemzi. Lexikális sajátosságaihoz tartozik, hogy pontosan ellenőrzött adatokat és csak végképen gyökeret vert esztétikai véleményeket közöl, egyéni megállapításoktól többnyire tartózkodik. A divatos szubjektívizmustól való ez a tartózkodása teszi, hogy sem felekezeti, sem politikai, sem irodalompolitikai hibái nincsenek. Ez veti meg megbízhatóságának alapját is. A szerkesztők nem mészélgetnek, általában nem is fejtegetnek témákat, sőt nem is lelkesednek: ismereteket közölnek, jól illő, egyszerű, világos stílussal. Közléseikben pontosak, alig tévednek. Épen ezért, bár könyvüknek elsősorban a nem felületesen olvasó, érdeklődő nagyközönség s az egyetemi hallgatók veszik hasznát, a szakember is bátran nyúlhat a kötethez futó útbaigazításért, bibliográfiai adatokért — alig csalódik benne.

A cikkekhez a szerzők az egész irodalmat fölhasználták. Adataik legtöbbje a kutatás mai szintjén van, bibliográfiájuk egészében a legjelentősebb forrásokra utal. E tekintetben egyetlen észrevételünk, hogy a cikkek jórésze — úgy látszik — háború előtt készült; helyel-közzel előfordul, hogy az újabb tanulmányokat idézik ugyan, de azok eredményeit a cikkekbe nem dolgozták bele. Másik, de a munka terjedelménél fogva természetes hibájuk az aránytalanság. Lényeges dolog ugyan, hogy ebben nincsen célzatosság: de az aránytalanság sok mindenben kiütközik. Van ilyen már a cikkek megválogatásában. Csak példaképpen említem, hogy Jókai *Bárdy-családjának*, Jósika *Adolfine-jának* vagy Fáy András *Atillájának* tartalmát adni fölösleges. *Jean d'or*-ról megtudjuk, hogy Deutsch Sándor írói álneve (Deutsch Sándorról pedig, hogy aradi születésű író), ugyanott azonban nem említi, hogy e szójátékkal először Arany János, az igazi *Jean d'or* s épen Petőfi Sándorhoz írt levelében élt. De van aránytalanság a földolgozásban is. A *Garay János* cikk még Czuczorhoz képest is hosszúra nyulik. S ha az írók, kivételesen, fejtegetésbe melegszenek (mint pl. a *Himfy szerelmeinél*), eltérnek a tárgyilagosságtól és az aránytalan részletezéssel hamis ösvényre tévednek. A *Kesergő szerelem* keletkezésének története teljesen egyéni. A cikkek terjedelmének aránytalansága leginkább az élő írónál mutatkozik.

Mindez azonban — egy-egy példát idéztem csak — nem kirívó hiba: a munka jelsségei kívánják a szigorúbb kritikai mértéket. Épen azért két elvi hiányosságát emlitem még. A német, francia, angol stb. hatáson kívül — épen a külföldi irodalmak hatásának föltüntetése érdekében — szívesen látnék a második kiadásban ilyen című cikkeket is: Dante, Shakespeare, Molière, Goethe, Schiller, Lessing stb. hazánkban. Shakespeare ma a mi irodalmunkba is beletartozik, nem ok a kihagyásra, hogy a kiadónál egy Világirodalmi Lexikon is következik. A másik, hogy a szerzők az idézetek köz^e néhány münépdal kezdő-sorát (a szerző megjelölésével) fölvtették ugyan, de még többet elhagyták. Hirtelesen Vörösmarty dalára gondolok — *Ez a csárda nevezetes* — amely Deák Ferenc kedves nótája volt, vagy az Édes Gergely egyetlen halhatatlan alkotására: *Én vagyok a petri gulyás*, amelyre az *Édes Gergely* cikk utal is. Erdélyi a *Népdalok és mondákban* a Petőfiig terjedő korra készen adja a tudnivalót, s a Lexikon épen erről a korról hiányos. Ide sorolom még a népballadák címeit is: a *Kádár Kata*, *Kömvés Kelemenné* stb. külön címszót érdemelnének.

A következőkben *egy*s adatokra térek rá. Megjegyzéseim aprólékosak talán, de egy új kiadást teljesebbé tehetnek. *Amade László* Győrött járt iskolába. A *Gesta* Hóman fejtegetései óta a krónikától eltérő, külön műfaj, meghatározása tehát külön cikket kíván. A *Magyarországi Mihály* cikk hiányos, és mert «A pálos rend története» c. munkája M.-nak nincs is, hibás. (V. ö. Sárosp. Füzetek, 1905. 203.) *Ányos Pál* Komáromban és Veszprémben is tanult. Az *Arkádiai pörnél* hivatkozni kellene Schiller költeményére.

Az *Elátkozott családdal* kapcsolatban a komáromi híres földrengés irodalma öllik fel. *Az élet álom* csakugyan Arany László költeményéből s nem Calderón drámájából terjedt-e el? (Hiszen tudvalevő, hogy már Grillparzer Calderónra vonatkozva írta *Der Traum ein Leben* c. drámáját. Büchmann, 27. kiad. 84. l.) *Péteri Takáts Józsefnek* (*Téti* T. J. alatt is utalni kellene rá) csak Kisfaludy Sándorhoz füződő barátságát emlegeti, de épen munkáit s a Minervát nem sorolja föl, s életrajzát nem mondja el. A Minervákra különben is haragszik: Thienemann folyóiratát sem említi. *Magyar Pantheon* külön címszó a Márki Sándor könyvéről, de Kazinczyé nem szerepel itt: pedig talán a Márkiénak címe is Kazinczytól ered. A *téti triász* is külön cikket érdemel, ha a Göcséji Helikonnak kijut. *Balogh Jenő*ről semmi közelebbi adat nincs. *Harsányi Lajos* nem győri kanonok, hanem rábapatonai plébános. Utolsó verskötetét 1911-ből idézi. *Énekmondók* címszóhoz R. Prikkel Marian fontos cikkét kellene idézni. *Szent Gellértet* (ha legendája, a Harivik-legenda s a krónikák szerepelnek) már csak azért is fölvenném, mint író, külön címszó alatt, mert kétségtelen, hogy a Deliberationes az első nálunk írott könyv. Szigligeti darabja talán még sincs helyén *Második Rákóczi* F. fogsága címszóval. *Márki Sándor* munkái közül hiányzik Horváth Mihály életrajza. *Munkácsy János*nak egyetlen darabját sem említik. *Murány ostroma* címszónál Verseghy Ferenc és Dóczy Lajos drámáit is emliteném. *Tessedik Sámuel* nem szerepel az írók közt. Külön címszó kellene a *Gyermeki beszélgetések* könyvének. *Patay Sámuel* nem 1710 körül, hanem 1709 dec. 13-án, *Kelemen László* nem 1760-ban, hanem 1763-ban született. *Szentiváni Mihály*ról l. Erdélyi Múzeum, 1915. 107. l. *Sámbár Mátyás* Győrött is élt, itt a jezsuita-gimnázium igazgatója volt. Fölvennem a Lexikonba *Fögl*

Márton, *Szokoljai* István, *Szalkai* Balázs, *Ormós* László nevét, illetőleg életrajzát és irodalmi munkásságát is, valamint — már csak a Jókai regénye kedvéért is — *Frölich* Dávidét. Kutatóink közül *Hajnal* István, *Kovács* Dezső, *Lábán* Antal, *Mátrai* Rudolf, *Lám* Frigyes, *Timár* Kálmán nevét nem látom; kimaradt *Némethy* Géza; *Cserzy Mihály*nak éppen *Homok* álneve nincs említve, pedig talán így mindenki jobban ismeri, mint igazi nevén. *Frazeológia* címszóhoz odatenném Szeitz Leó könyvét. *Kisfaludy Sándor* nem a győri bencéseknl végezt, (a bencések 1802-ben vették át a gimnáziumot). *Fábchich* a gimnázium (épen Kisfaludy) és nem a papnevelő tanára, *Lépes Bálint* nyitrai, utóbb győri püspök volt. Címszónak szeretném látni a *Csiki székelly krónikát*, a *Magyar Simplicissimust*, a *Pikároré regényt*, az *Egyházi szónoklatot*, a *Magyar Századokat* (Virág B.); *Deákosok* alatt Császár E. kiadását nem idézi (az egyetlen összefoglaló kiadás). Az idézetek közé fölvenném a *Parainesis* legismertebb jelmondatait (Szeresd a hazát! Törekedjél ismeretekre, stb.), Thaly két énekét (Isten, adj hazánk felett... és Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzeted!). *Gragger* Róbert nem 1920-ban lett berlini egyetemi tanár. *Katona dal* címszó alatt: Gyulai Ágostnak nincs *Őszi harmat után* c. gyűjteménye; *Dayka Gábornál*: Hagedorn és Dayka c. cikk nincs, hanem Hagedorn és Verseghy. A *Remény* c. évkönyv is külön címszót érdemel, *Sallangosokról* is kellene írni vagy hivatkozni. Új *Tudományos Gyűjtemény* jelenik meg Pécsen. Az *Irodalomtudomány* cikk nem kielégítő, éppen egy Irodalmi Lexikonban. *Nagy J. Béla* nem a Paedagogiai Közöny, hanem a Magyar Paedagogia szerkesztője. Zirci főapát nincs, csak apát (*Békefi Remig* alatt). *Tihamér* alatt a *Két szomszédvár*ra is hivatkoznám. *Ferenc-legenda* alatt éppen Katona Lajos értekezéseit nem idézik. Címszó kellene a *Magyar nyelvújítás szótárának*, *Magyar etym. szótár*nak, a *Magyar nyelvtud. kézikönyv*nek. Csak mellékesen, de hadd említsem, hogy Szontagh Gusztáv sokat idézett mondata: *Le a kalappal, Uraim*, az 1. és 518., *Uraim! Le a kalappal!* a 771. és *Uraim, le a kalapokkal!* a 822. lapon. A *betyár kendőjéről* (*Abonyi Lajos* alatt) azt írják, hogy a Nemzeti Színház ma is műsoron tartja: kb. 20 év óta nem szerepel a műsoron. *Ábrányi Emílnél* éppen a Don Juan-fordítása nem szerepel. *Széphalom* mint címszó nincs a Lexikonban. Nincs meg Herceg *Arany hegedűjének* tartalma; nincs *Nemzeti Színház* címszó, nincs meg a Nemzeti Színház története, nem említi a Nemzeti Színház könyvtárát — s mindez éppen arról a lapról hiányzik, ahol egy ilyen jelentéktelen, furcsa idézetet olvasunk: *Nem, nem! Zilah nem lehet a szélhely.* Hát ne is legyen sokáig az! S éppen azért, nagy elismeréssel a gondosságért, amely az elszakított országgrészek irodalmának igen helyesen kijut, még ezt az idézetet is megbocsátjuk a könyvnek, amelynek használhatóságát és teljességét csak fokozni akartam észrevételeimmel.

GÁLOS REZSŐ.

Pásztor Árpád: Gina és Rozamunda. Regény. Bpest, Dick (1927). 8-r. 367 l.

Regényekről az IK. kritikai rovatában nem emlékszünk meg, még a valóban értékes, irodalmi esemény-számba menőkről sem. Ha ezúttal mégis ismertetünk egy új regényt, mégpedig Pásztor Árpádnak művészi szempontból

egészen értéktelen *Gina és Rozamundáját*, azt meg kell okolnunk. Két körülmény követeli meg, hogy e helyütt foglalkozzunk vele. Egyfelől az, hogy a szerző művét «életrajzi regény»-pózába állítja s ezzel azt a várakozást kelti, hogy amit ad, az, még ha bizonyos eszményítéssel is, a költő életének hű rajza — tehát irodalomtörténeti érdekességű. A másik körülmény az, hogy e regény el van árasztva a tudománytól eddig nem ismert életrajzi vonatkozású anyaggal, részint a szerzőtől fölkatott adatokkal, részint a költőnek eddig még nem közölt írásaival és füljegyzéseivel. Az IK.-nek, mint irodalomtörténeti folyóiratnak, kötelessége megállapítani azt, mennyiben tekinthető e regény a költő valóságos életrajzának, valamint azt is, hiteles, megbízható és értékes-e az, amit a szerző mint novumot közöl. Erre a föladatra a leghivatottabb szakembert, Vajda János életíróját kértük föl. Szerk.

*

Pásztor Árpád regénye, a *Gina és Rozamunda*, Vajda János két nagy szerelmét beszéli el regény formájában. Hogy mit ér a regény mint műalkotás, az most — bár megvan róla a hátározott véleményem — mellékes; az esztétikai szempontot elejtve, pusztán az irodalomtörténet lencséjén keresztül vizsgálom.

Két kérdésre kell felelnem. Az első: Vajda életrajza-e a regény és mint ilyen tovább viszi-e a tudományt, gazdagítja-e ismereteinket. Már a cím is utal arra, hogy Pásztor Árpád nem akarta komolyan megírni hőse élettörténetét. Ezzel a mondattal kezdi vaskos kötetét: «Vajda János versekbe szedett két szerelmét írom.» Reminiszcenciák, beszélgetések, utalások alapján szóba kerül ugyan Vajda életének csaknem minden fordulata, de hiába keressük a könyvben nemcsak a költő életének teljes rajzát, de annak még egyes igen fontos mozzanatait is megfelelő beállításban. Vajda gyermekkora a vaali erdőben, első hivataloskodása, színészkedése, viszonya Vajda Péterhez, akinél lakott, szerepe a 48-as mozgalmakban — ez utóbbiról maga Vajda is írt egy érdekes kis kötetet — mindez nem érdekli Pásztor Árpádot. Futólag megemlíti, elmélkedésekbe beleszövi, de meg nem áll náluk. Pásztornak csak egy dolog fontos: a költő szerelmi élete, s regénye valóban nem is egyéb, mint Vajda János két nagy szerelmének története. Ezt kapjuk a regényben — de hogyan! Ami a szenvedélyes, érzéki természetű költő szerelmi (helyesebben: nemi) életében csúf és visszataszító volt vagy lehetett, az érdekli csak a szerzőt, s kiélezve a történeteket olyan málvségekbe száll alá, amelyek a kegyeletet nem növelik, hanem inkább sértik — s mindezt teszi a nélkül, hogy csak egy vonással is gazdagítaná azt a képet, amelyet Vajda János lelki életéről úgysis ismertünk. E szerelmi rajzok legnagyobb része a szerző fantáziájának alkotása. A közismert adatokkal pszichologiailag nem ellenkeznek, de új, igaz vonásokat sem adnak.

A *Gina és Rozamunda* tehát mint életrajz csonka, egyoldalú és egyenetlen.

A másik kérdés: mit nyert a magyar irodalomtörténet Pásztor könyvével? Erre a kérdésre sokkal megnyugtatóbb a felelet. A szerző fáradhatatlan gonddal egész csomó új adatot kutatott fel Vajda János életére vonatkozólag. Kitűnő riportter létere, minden élő forrást felkeresett, ahol valami adatot sejtett a költővel kapcsolatán. Meglátogatta a költő még élő özvegyét, nővérét, utánajárt Bécsben a Gina nyomainak, írónk közül kivallatott mindenkit, aki

valaha a költő közelébe került. Elolvasta és feldolgozta az egész irodalmat s mindezt beledolgozta regényébe — nem egyszer kritikátlanul, készpénznek véve, amit az elfogult hírforrások neki valóságként elmondtak. Annyi azonban bizonyos, hogy nagy gonddal dolgozott, időt és fáradságot nem kímélt, s mint látni fogjuk, új anyagot is talált.

Az új adatok feltárásánál azonban a szerző néhányszor abba a hibába esett, amelyet nem egyszer kigúnyolt, több-kevesebb joggal, az irodalomtörténet adatközlő munkásaiban. Azt, hogy Vajda sokat változtatta Pesten a lakását, tudtuk. Pásztor most könyve 181. lapján, a rendőrségi bejelentőlapok adatai után elsorolja, hogy Vajda «a Czukor-utcából elment a Mészáros-utcába, a Mészáros-utcából a Kalap- és Himző-utca sarkán egy csendes kis hónapos szobába, onnan megint a Lipót-utcába, onnan az Ujvilág-utcába ...» Minek ez? Pásztor azt is fontosnak tartja megírni, hogy Vajdának «hosszú hálóinge és hosszú lógó madzagú gatyája volt» (215. l.), hogy a nagy magyar pesszimista «forrón és sok fölül szerette a kávé» (237. l.) s végül, ha megjelent a kocsmában, a pincér már magától hozta neki a «három deci aszitalit, egy deci szódával». Nagy apparátussal felkutatta a költő anyakönyvi bejegyzését s ezáltal közhírré tette, hogy Vajda János május 7-én született — keresztlevelében a május 18. dátum elkésett bejelentési dátum — egészen szükségtelenül, hiszen az utóbbi években már csak a helyes, a május 7. adatot írja minden gondos közlés!

Vannak azonban Pásztor Árpád új adatai között kétségtelenül értékesek is. Ő állapította meg teljes bizonyossággal, hogy nem a mi költőnket választották meg 1869-ben Siklóson képviselőnek. E névrokonságból származó végzetes tévedést törölni kell minden Vajda-életrajzból. Az ő érdeme, hogy a költő *Udlikó* c. drámáját felkutatta és lemásoltatta s előadása körülményeit megírta (l. műve megfelelő lapjait a 144. l.-től kezdve). Az *Udlikó* ismeretere vonatkozólag Pásztor könyve forrásmunka jellegével bír. A költőnek *Homonnay Béla* álnéven megjelent prózai kötetét ő kutatta fel eddig a legaprólékosabban s érdekes személyes adatokat hámozott ki belőlük. S az ő érdeme, hogy egy csomó Vajda-kéziratot feltárt Nagy Miklósnak, a Vasárnapi Ujság szerkesztőjének hagyatékából, hogy megtalálta a költő *Önvallomását* (218—220. l.), valamint kiadatlan leveleit (284—285. l.) s a *Harminc év múlva* c. költemény első fogalmazásait (316—317. l.). Becses, érdekes, kéziratból való közlés van a 328—330. lapokon is.

Mindezek értékes adalékok a költő életének és munkásságának ismeretéhez, de nagy kár, hogy az első közléseket valósággal ki kell bányászni a regényes részletek, valamint a már másutt nyomtatásban megjelent közlések labirintusából. Ezt megnehezíti az a körülmény is, hogy Pásztor «kéziratból» közölt olyan részleteket is, amelyek egyszer, vagy többször is megjelentek már előbb nyomtatásban. A mi szempontunkból az lett volna a legméltóbb Vajda emlékéhez, ha Pásztor Árpád, az eddig nyomtatásban meg nem jelent s először nála felbukkanó adatokat egy külön kis kötetben néhány jegyzettel kiadta volna. E kis kötet egyszerű, élettől duzzadó lapjai a szerzőnek is több dicsőséget szereztek volna, mint vaskos kötetének egyes rikitó és néha bizony fölháborító fejezetei.

RUBINYI MÓZES.

Gálos Rezső, A Dunántúl a két Kisfaludy költészetében. Irodalomtörténeti Füzetek, 18. sz. Budapest, Pallas 1927. 74 l.

Ez a kis tanulmány a Kisfaludy-Társaságnak 1920 őszén kitűzött pályázatára készült. A szerző nem maga választotta meg tárgyát, hanem a sors tüzte ki elébe, s a Dunántúl és a Kisfaludyak iránt táplált meleg vonzalma ösztönözte őt a pályatétel megoldására. Gálos jól ismeri a Dunántúlt is, a Kisfaludyakat is; jól ismeri, tehát szereti is: ebből fakadnak tanulmányának erényei is, fogyatkozásai is.

Az erények közül első helyütt azt említjük, amelyet általában utolsónak szokás tartani: stílusát. Vonzó és eleven ez az előadás, tanúságot tesz arról a lelkesedésről és kedvről, amely a szerzőt eltöltötte. Örömmel, teljes lélekkel dolgozott, s lelkesedése ott lüktet dolgozata minden sorában. Bevezető része merő hangulat: vonzó képek a Kisfaludy-család életéből és a Dunántúl irodalmának és művelődésének multjából. A «couleur locale» nemcsak tetszetős, hanem találó is s a tárgyalás egész menetének megadja az alaptónusát, amelyből plasztikusan emelkedik ki Kisfaludy Sándor alakja, a dunántúli léleknek ez jellegzetes megtestesítője. Gálos jellemző és hű vonásokban rajzolja meg az öregebb költő-testvér egyéniségének és művészetének fejlődését s közben gondos szemmel válogatja ki műveiből a Sándor dunántúli élményeihez fűződő mozzanatokot.

Ha ez a munkája csak a pozitívumok megjelölésére szorítkozott volna, a megoldása nem ütközött volna akadályokba. De Gálos nem elégedett meg a helynevek, családnevek, népszokások dunántúli eredetére való rámutatással, hanem a Dunántúl egész lelkiéletének nyilvánulásait is élénk akarta tárni az öregebb Kisfaludy költészetében. Ez a feladat azonban nagy nehézségekkel jár. Tudjuk, hogy a dunántúli ember lelki alkata valóban más, mint pl. a tiszántúli vagy erdélyi magyaré, de az eltérések oly finomak, hogy csak érezni lehet, megmérni alig. A tárgy szeretete itt Gálcost önkéntelenül is elfoglaltá tette. Így a túladunai lélek egyik jellemző vonásául a nyugodt józanságot emeli ki (32., 41. l.). Igaz, hogy ezt a vonást megtaláljuk a Kisfaludyaknál, de nincs-e meg époly mértékben a tiszántúli Bessenyeiben, vagy még teljesebben Arany Jánosban? Hogy a vadászat hozzátartozott és hozzátartozik a Dunántúl életéhez (52. l.), az bizonyos, de nem tartozik-e hozzá a Mátrához, vagy Erdélyéhez? A csóka, varjú, fűrj, darú, gólya, denevér sem tipikus állatai a túladunai faunának (22. l.), sőt még a magyarországi faunának sem, hiszen egész Közép-Európában otthonosak vagy otthonosak voltak ezek a szárnyasok! Hogy a *Regék*ben a dunántúli társadalom képe tükröződik (27—29. l.), az nagyon valószínű, hiszen Dunántúl a históriák színhelye, de «mutato nomine» a Mátravidéken vagy a Bükkben is megtörténhetek volna. Mindezek azonban apró kisiklások, amelyek minden íróval megesnek, aki nagyon beleéli magát tárgyába s mélyen átéli a tárgyban rejlő érzelmi elemeket. Ezzel a megbocsátható elfoglaltsággal szemben áll éles tekintete, amellyel kiemeli a *Himfy-dalok*, *Regék* és drámák élményi elemeit. Nemcsak az élményekből fakadó képek és hasonlatok kimutatása tanúsítja Gálos megfigyelő képességének jelességét, hanem annak a megállapítása is, hogy egyes cselekvénybeli mozzanatok mennyiben kapcsolódnak a költő dunántúli életéhez. Hogy a *Hunyady Jánost* az insurrectióhoz fűzi

néhány szál, s hogy a *Dárday-ház* egyes elemei a költő múltjához kapcsolódnak: értékes eredmények.

Ilyen sikereket a Kisfaludy Károlyról szóló részben már nem találunk, de siessünk hozzátenni, hogy nem a szerző hibájából, hanem azoknak kell az eredménytelenséget betudnunk, akik nem elég körültekintéssel tüzték ki a pályatételt. Az ifjabb testvért kevés és vékony szálak fűzik szülőföldjéhez, nem itt gyökerezik költészete, ennéltozva ebben dunántúli hatást vajmi keveset találunk. Gálos lelkiismeretesen iparkodik megoldani a megoldhatatlan feladatot, s hogy néhány jelentéktelen szál föllejtése mellett csak általánosságokat mondhat, arról igazán nem tehet.

CSÁSZÁR ERNŐ.

Brunetiére válogatott kritikai tanulmányai. Fordította dr. Gulyás Pál. Bpest, Franklin, 1927. 159 l.

Ferdinand Brunetiére nevéhez két nagy eredmény fűződik. Az egyik tudományos: a haladás elméletének alkalmazása az irodalomtörténetre, a másik inkább világnézeti és szociális jelentőségű: a klasszicizmus és konzervativizmus szempontjainak érvényesítése a kritikában. A most magyarra fordított kritikai tanulmányok Brunetiére munkásságának ezt az utóbbi részét mutatják be — ez maradandóbbnak és hatásosabbnak bizonyult és eredetibb is, mint a természettudományos evolucionizmus érvényesítése az irodalomban.

A XIX. század második felének nagy francia kritikusai: Sainte-Beuve, Taine, Faguet — az impresszionista Lemaître-ről, Anatole France-ról nem is beszélve — nem *értékelni* akarták az irodalmi műveket kritikáikban, hanem *magyarázni*. Brunetiére ettől a mindent megértő, türelmes kritikától éles fordulattal a XVII. századi klasszikus kritikához, Boileauhoz ment vissza, aki értékelt, aki meg tudta mondani, hogy az előtte fekvő irodalmi mű jó vagy rossz.

Ezt a kritikai állásfoglalást szögezi le a kötet első tanulmánya, amely az impresszionista kritikát támadja. A mult század végén a francia irodalom egyik legérdekesebb eseménye a dogmatikai és impresszionista kritika vitája volt, amelyben Brunetiére képviselte a konzervatív dogmatizmus álláspontját Anatole France, Lemaître, Paul Desjardins impresszionizmusával szemben. Az impresszionizmus alapja a modern relativizmus: általános érvényű igazság nincs, mert minden megismerés egyéni, az igazság a néző szerint változik. Ugyanaz a dolog egészen másképpen fest az ember tudatában az orang-utang primitív agyvelejében és a légy szemében, mint Anatole France mondja. Tehát a kritikus is csak a saját véleményét adhatja elő, de nem ítélkezik, nem osztályozhatja az írókat. Brunetiére szerint az embert azt teszi emberré, hogy ki tud vetközni önmagából, azaz objektív (nemcsak egyéni) megismerésre is képes. A műalkotásban három dolgot élvezünk Brunetiére szerint: 1. saját élményeinket, 2. a kritikusok belemagyarázásait, 3. a művész által alkotott szépséget. A műélvezésnek ez a harmadik eleme, amelyet több vagy kevesebb tanulmányozás után felismerhetünk, lehetővé teszi az objektív kritikát. Az

objektív kritika tehát lehetséges. De nemcsak lehetséges a bírálóknak ez a módszere, hanem az egyetlen helyes eljárás is, mert a kritika lényege az ítékezés — az is bizonyítja ezt, hogy az impresszionisták is ítékeznek akaratuk ellenére. Osztályozni is kell, mert ez a tudomány lényege. Aki az objektív kritikát helyteleníti, az egész tudományos gondolkodást támadja.

Melyek azok a szempontok, amelyek szerint a kritikusknak osztályozni és értékelni kell? Erre a kérdésre felel a kötet többi tanulmánya. A szubjektív költészetéről szóló tanulmányban Brunetiére megkeresi a romanticizmussal divatba jött individualizmus korlátait. Szerinte a művészetnek nem csak az egyént kell visszatükröznie, hanem a közös, általános elemekből kell kiindulnia és azokat kell egyénien átszíneznie. A másik tanulmányban (a közhely elmélete) az ugyancsak romantikus eredetű túlságos eredetiségkedés ellen foglal állást. Eredetinek lenni könnyű, mert csak az ellenkezőjét kell mondani egy általában elismert véleménynek. A valódi művészet újra átéli a közhelyeket. Az utolsó tanulmány a művészet és erkölcs viszonyát fejtegeti. (Sénilles génieről szóló könyvének bírálata Brunetiére kevésbé sikerült művei közé tartozik, meg a kötet szempontjába sem esik bele.) Mivel a művészet magában véve erkölcstelen, mert érzéki gyönyört ad, és mivel a természet utánzása is erkölcstelenségre vezet, mert a természet szintén erkölcstelen, a művészet csak akkor lesz erkölcsös, ha meg *akarjuk* fékezni. Már pedig akarnunk kell, mert a művészet is társadalmi erő, amelynek egyensúlyban kell lennie a többivel (vallás, hagyomány stb.). Ezért nem helyes sem a naturalizmus, sem a *l'art pour l'art* álláspontja. Brunetiére-ből amikor az egyéniség, az eredetiség megnyilvánulását korlátozza és az erkölcs uralmát hangsúlyozza az irodalomban, a XVII. századi nemes klasszicizmus tanítványa beszél. Nemcsak elveiből tűnik ez ki, hanem példáiból is. Ha a jót, a helyeset, a szépet akarja ábrázolni, mindig a XVII. század nagy írói kerülnek tolla alá: Corneille, Racine, La Fontaine és Boileau.

A fordító lelkiismeretes munkát végzett a fordító művészet egyik szempontjából. A fordító feladata kettős. Egyfelől tisztelnie kell a fordítandó író és minden szavát mérlegelnie kell. A fordítás ebből a szempontból kifogástalan. De nemcsak hünek kell a fordításnak lennie, hanem olyan benyomást kell keltenie, mintha az eredetit olvasnók. Ebből a szempontból Gulyás Pál fordítása már nem egészen állja meg a helyét. Nem szólva magyartalanságairól, Brunetiére stílusának sajátosságait sem érezteti. Pedig Brunetiére is azok közé az írók közé tartozik, akiknek jellegzetes gondolkozás módja kifejezéseiken is meglátszik. Nemcsak elveiben dogmatikus Brunetiére, stílusa is határozott és félreérthetetlen kijelentő mondatokból áll. Ezeknek a kemény és súlyos mondatoknak valami franciásan könnyed elegancia ad még egyénibb ízt. Ezt az egyéni ízt teljesen eltakarja Gulyás Pál fordításában a vereitékes erőlködés. Brunetiére mondatai rövidnek és egyszerűnek tünnek fel, Gulyásnál a mondatok komplikált mellé- és alárendeléseikkel megnyúlnak. Brunetiére szavai konkrétak, határozottak, Gulyás csak bizonytalan és elvont kifejezéseket talál. Ezek a hiányok azonban csak a fordítás művészi értékét csökkentik, mint munka, a fordítás megbízható.

FÁBIÁN ISTVÁN.

Forgács Ferenc: Herczeg Ferenc költészete. (Különnyomat a gyöngyösi áll. reálgimnázium 1926/27. évi Értesítőjéből.) Gyöngyös. 1927. 8-r. 63 l.

Herczeg Ferenc 40 éves írói jubileumára (1926) készült, megkésve, ez a programmértekezés, s ez egyetlen alkalomszerűsége. A dolgozat hat különálló részre oszlik, s ezeken belül tárgyalja Herczeg történeti regényeit, tragédiáit, vígjátékát és társadalmi regényeit meg novelláit. A bevezetésben felületesen áttekinti az író pályáját s általános jelzőkkel és gyöngye hasonlatokkal akarja megközelíteni Herczeg hatalmas munkásságát. (Költészetét egy alkalommal angolkerthez, máskor álomországához hasonlítja!) Mélyre hatolni, fölismerni a belső rúgókat, nincs erre elég ereje. Tárgyalja a *Pogányokat*, *Az élet kapuját*, a *Hét svábot*, *Bizáncot*, *Ocskay brigadérost*, az *Aramyhegedűt*, a *Kék rókát*, (a «társadalmi regények, novellák» fejezetben) és a *Három testőrt*, stb., ill. mindezeknek, minden okszerű válogatás nélküli száraz, tartalmi kivonatot adja, néhol bő szemelvénnel. A tárgyalt műveket nem iparkodik valami egységbe foglalni, mindegyiket mint különálló alkotást ismerteti, azonban ezeket is rendszertelenül fűzi össze — legalább a kronológiai sorrendet tarthatta volna szem előtt. Az összefoglalásban azt vizsgálja, hogy Herczeg műveiből minő eszmék világítanak felénk, majd alakjait és jellembrázolását elemzi, végső megállapítása: «jellemfestése valószerű és megfelel az örök emberi lélek természetének!»

Legsikerültebb része a dolgozatnak az, amelyben a *Bizánc* értékére, ha új szempontból nem is, de azért érdekesen világít rá s ügyesen látja meg a dráma tragikumának lényegét: «a vétség... nem az ő egyéniségéből (Konstantin), hanem az egész nemzetnek romlottságából fakad.» Jellemző megfigyelése az is, hogy Konstantin szerepe a drámában azonos az *Ember tragédiájában* Ádám sorsával: mindketten az emberiségért küzdenek, azonban a tömeg törpesége megghiúsítja nemes terveiket.

Stílusa sem tudományos; jelzői többnyire sablónosak, esztétikai ítéletei az efajta superlatívusokban merülnek ki: «legfenségesebb», «legshakespeareibb», «brilliáns». Forrásaira nem hivatkozik, a filológiai apparátust mellözi, s bizonyos lenézéssel írja, hogy tanulmánya a Herczegről «szóló irodalomnak és életrajzi tanulmányoknak szándékos mellőzésével» készült — ez azután meg is látszik rajta.

Dolgozatában nem említi Herczeg tárgyi és műfaji gazdagságát, mely képzeletének és intuiciójának mélységéből és erejéből fakad, nem látja meg nemzeti érzésének erejét, elmélyedő tanulmányait, komoly lelkiismeretességét, elhallgatja egyik jellemző vonását, mely különösen 1900-ig írott műveire olyan jelentős, a «tartózkodó tárgyilagosság» szigorú következetességgel való megtartását, melyre az «impassibilité» elve is hatott. Horváth János tanulmánya után (*Irodalomtörténeti füzetek 1.*) Herczegről összefoglaló dolgozatot írni, csak úgy lenne értelme, ha új szempontokból világítanánk meg ennek a széleskörű és nagyjelentőségű írói pályának egyes fázisait. Gyümölcsözőbb lett volna egy regényét vagy drámáját, teszem az *Aramyhegedűt*, vagy *Ocskayt*, alapos esztétikai felkészültséggel elemezni, mint Császár Elemér *A híd*át és Horváth János *Az élet kapuját*.

Szerző több lelkesedéssel, mint elmélyedéssel fogta föl tárgyát, s az egész dolgozaton nagyon is meglátszik az, hogy «szórakozásból» készült, s

az írónak csak azokkal a műveivel foglalkozott, «melyek éppen kezébe akad-
tak». Pedig ki érdemelne meg alapos vizsgálódást és kutató elmélyedést
inkább, mint Herczeg Ferenc.

KOZOCSA SÁNDOR.

Dr. Diószeghy András: Rotaresti Dobsa Lajos. Irodalomtörténeti
vázlat. Csanádvármegyei Könyvtár. 11. sz. Makó, 1927. 8—r., 38 l.

A Dobsa Lajossal foglalkozó irodalom meglehetősen szegény. Igazi,
összefoglaló monográfiánk nincs róla, számbavehető dolgozatunk is mindössze
egy: Élő Gabriella füzete színműveiről. Részletkérdésekkel (pl. történeti
drámáinak tárgykörével kapcsolatban) többen is foglalkoztak, egykoru színi
kritikák Salamon Ferenc és Greguss Ágost tollából vannak rendelkezésünkre,
Shakespeare nyomait drámáiban Császár Elemér vizsgálta, részletesebben
foglalkozott vele természetesen Bayer József drámairodalomtörténete is.
Mindez látszatra elég és már a szerzők neve miatt is jelentékeny. A valóság
azonban az, hogy elsősorban megfelelő monográfia híján Dobsa sorsa halála
után is az volt, ami életében: nem méltatták annyira, amennyit kétségtele-
nül megérdemel. Monográfusára tehát hálás föladat vár. Dobsa életrajzát
eredeti kutatások alapján írhatja meg, nemeslelkű és rokonszenves ember
képét rajzolhatja önálló felfogással és kiváló tudósok ítéleteinek fölhasználá-
sával, de új esztétikai értékelését adhatja egy írónak, aki a magyar történeti
dráma fejlődésében érdekesebb és fontosabb fejezetet alkotott meg, mint
amilyenek az irodalmi köztudatban él.

Diószeghy András most megjelent füzetével még nem vágott neki a
föladat megoldásának. Maga is irodalomtörténeti *vázlat*nak nevezi dolgozatát,
amely szerény terjedelménél fogva sem volna alkalmas összefoglaló munkának.
De érdeme, hogy a problémákat fölismerte, becsületesen összefoglalta mind-
azt, amit máig Dobsáról írtak, az életrajzi adatokat a maga kutatásaival
kiegészítette s minden eddigi tudnivalónkat lelkiismeretesen ellenőrizte és
rendbeszedte, — mondhatni: kijelölte mindazokat a helyeket, amelyeken a
kutatásokat folytatni kellene. A dolgozat tehát, mint vázlat, megfelel céljának.
Egyetlen gyöngéje az alig másfél lapnyi összefoglaló rész; ez azonban
nagyon gyöngé: leírás, amely nem indokol semmit, s ami még nagyobb baj:
alig is mond valamit. Ez is vázlat, de igazi értékelés nincs benne. Kívánjuk,
hogy ez a vázlatot követő nagyobb monográfiában annál teljesebb, jobb és
maradandóbb becsü legyen.¹

(—LZ—)

¹ Hadd mutassunk rá ez alkalommal a Barna János és Eperjesy Kálmán
szerkesztésében megjelenő vidéki vállalatra, amely a *vármegye kiadásában*
lokális, de igen jelentékeny munkát végez. Szent Gellért vármegyéje e szép
kiállítású kiadványokkal követésreméltó áldozatot vállalt.